

*Горовець Наталія Олександрівна,
старший викладач
Страшенко Ганна Сергіївна,
студентка (бакалавр)*

368.911

ЕТАПИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

В умовах ринкової економіки страхування є потужним видом бізнесу. Суть його виявляється у грошовому відшкодуванні збитків, що виникли внаслідок згубних подій. Страхування створює передумови для нейтралізації або пом'якшення наслідків дії небажаних випадків на основі визначення розмірів ризику та передачі його від страхувальника до страховика. Сьогодні ринок страхових послуг – сектор фінансового ринку України, що зростає найдинамічніше, але економічна криза національної економіки значно погіршила стан ринку. Виявлення змін у тенденціях розвитку страхового ринку України дає можливість прогнозувати стан ринку в майбутньому, впливати на негативні процеси, що відбуваються на цьому сегменті фінансового ринку, це обумовлює актуальність даного дослідження.

Теоретичні аспекти страхового ринку, історію страхування, тенденції розвитку страхового ринку, його проблеми і перспективи розвитку вивчали не мало економістів, серед яких слід зазначити таких вчених, як В.Д.Базилевич, О.М.Залетов, О.О.Слюсаренко, М.М.Александрова, Л.О.Примостка, С.К.Реверчук, М.В.Мних, С.С.Осадець та ін. Однак, у зв'язку з тим, що ситуація на фінансових ринках постійно змінюється і потребує постійного моніторингу, аналізу і прогнозування, дослідження цих питань залишається актуальним і в даний час.

Метою статті є виявлення основних етапів і перспектив розвитку страхового ринку України.

Відповідно до мети статті визначено такі завдання:

- 1) розглянути основні етапи розвитку національного страхового ринку;
- 2) проаналізувати стан сучасного національного страхового ринку;
- 3) окреслити основні проблеми функціонування та перспективи розвитку страхового ринку в Україні.

Становлення України як самостійної демократичної держави не могло не зумовити створення і розвиток страхового ринку. Усунення монополії держави при вирішенні юридичних та економічних питань страхової справи і поява недержавних страхових компаній створили необхідну базу для організації ринкових відносин у страховій діяльності й передумови формування страхового ринку України. З розвитком ринкових відносин у різних сферах виробництва постала потреба створити обслуговуючу, комерційну інфраструктуру. Тому поряд з банками, торговельними посередниками, зовнішньоекономічними фірмами почали засновуватись і страхові компанії, які на перших порах брали на себе внутрішньогалузеві ризики.

У розвитку страхового ринку можна виділити кілька етапів.

Перший етап (1991—1995р.р.) — це період становлення національного страхового ринку, прийняття перших законодавчих актів із регулювання діяльності ринку. На даному етапі у травні 1993 року був прийнятий Декрет Кабінету Міністрів України "Про страхування" та створений восени 1993 року Комітет у справах нагляду за страховою діяльністю. Було впроваджено єдиний державний реєстр страхових компаній і видано ліцензії. Було передбачено обов'язкову звітність страховиків за результатами року. Установлено певну залежність між обсягами максимального зобов'язання та розмірами страхових резервів. Було зроблено перші кроки в медичному страхуванні. Усе це сприяло зростанню обсягів страхового ринку і розширенню сфери діяльності страховиків. Проте незважаючи на значні позитивні зміни, Декрет ще не забезпечував достатньої правової бази для розвитку ринку, особливо стосовно гарантій платоспроможності страховиків [1, с.73].

Це період стрімкого зростання кількості страхових компаній. У 1994р. було зареєстровано 700 страхових компаній [2, с.69].

Кількісне зростання страхового ринку в Україні не перейшло на цьому етапі в якісне, не були визначені чіткі напрямки розвитку ринку, не було відповідної методологічної бази і кваліфікованих

кадрів. Не проводився ефективний державний нагляд та ліцензування. Більшість страхових компаній було неплатоспроможними. До 1995 року багато страхових компаній працювали за принципом піраміди (до цього спонукала висока інфляція). Важливим фактором розвитку національного ринку цього часу було створення в Україні філій і представництв московських страхових компаній ("АСКО", "Славія" та ін), створення власних великих компаній-холдингів ("Омега-Інстер", "Саламандра", а також перетворення "Укрдержстраху" в НАСК "Оранта") [3].

Другий етап (1996—2002р.р.) характеризується прийняттям Закону України "Про страхування" (березень 1996р.) та перереєстрацією страховиків у 1997 році. Закон установив систему контролю за рівнем платоспроможності страховиків і порядок розрахунку резервів, посилив норми, що регулюють нагляд за страховою діяльністю, упорядкував види обов'язкового страхування.

Основні його вимоги такі: 1) збільшення статутного фонду страхових компаній до 100 000 євро, а для страховиків з іноземним капіталом - до 500000 євро; 2) обов'язковий поділ страхових компаній на ті, які здійснюють страхування життя, та ті, які проводять страхування за видами іншими, ніж страхування життя; 3) встановлення нової системи формування резервів; 4) підвищення вимог до кваліфікації фахівців у тих галузях і ін. Розроблена і затверджена спеціалізована бухгалтерська звітність, що дає змогу ефективно аналізувати і виявляти тенденції розвитку національного страхового ринку [1,с.81].

За періодом стрімкого зростання страхових компаній наступив спад, який спричинив значне скорочення обсягів страхування (особливо в сфері особистого страхування). Вже в 1997р. кількість страховиків склало усього 212 [2, с.69].

Надалі почався поступовий розвиток системи страхування як по мережі, так і по обсягах страхових послуг. Починаючи з 1999 р. намітився ріст основних показників, що характеризують страховий ринок України (табл.1) [4,5, с.74].

Таблиця 1

Динаміка основних показників, що характеризують страховий ринок України у 1999-2002 р.р

Найменування показників	Значення показників, млн.грн.			
	1999р.	2000р.	2001р.	2002р.
Валові премії	1164,1	2136	3030,5	4442,1
Чисті валові премії	990,3	1699,2	2522,5	3646,1
Валові виплати	360,9	407	424,2	543,1
Премії від страховальників - фізичних осіб	157,5	252,5	317,6	437,8

Джерело: складено автором на основі джерела

Третій етап (2002-2007р.р.) – це період переосмислення напрацьованого і перехід до нових стандартів і підходів у регулюванні та розвитку ринку. Значно посилилася конкуренція, професіоналізм в роботі страховиків. З'явився новий регулятор - створена в кінці 2002 року Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, більш жорсткими стали вимоги щодо капіталізації ринку. Прийнятий у новій редакції в кінці 2001 року Закон України "Про страхування" встановив нові вимоги до статутних фондів страховиків у розмірі не менше 1 млн. євро для тих, хто веде ризиковані види страхування, і 1,5 млн. євро для страховиків, які здійснюють страхування життя.

У цей період страховий ринок за темпами розвитку випереджає інші сектори економіки. Він є найрозвиненішим сектором ринку небанківських фінансових послуг, який акумулює 68% загального обсягу активів. Однією з причин такого розвитку є використання страхування як інструменту податкової оптимізації.

До початку 2007р. у нашій країні були зареєстровані вже 407 страхових компаній. Значно покращилися основні показники страхового ринку стосовно 2002р.: обсяг оплачених статутних фондів збільшився більш, ніж у 5 разів; обсяг сформованих страхових резервів - у 2,7 разів; загальна сума активів - у 4 рази; валові страхові премії - у 2, 9 разів; валові страхові виплати – у 3,5 разів [6,С.216-217]. Для даного періоду характерний ріст обсягів перестраховування ризиків, посилення впливу іноземного капіталу на діяльність страхових компаній.

Четвертий етап - кризовий і посткризовий період (2008р. і дотепер). Цей період характеризується уповільненням темпів росту основних показників вітчизняного страхового ринку унаслідок фінансової кризи (табл. 2).

Період 2008-2010р.р. характеризується зменшенням кількості страховиків. Валові страхові премії і чисті страхові премії у 2009р. зменшилися відповідно на 14,9 % і 20,8 %. У 2010р. ці показники не досягли рівня 2008р., але збільшилися стосовно 2009р. відповідно на 12,9 % і 5,3%.

Динаміка основних показників, які характеризують страховий ринок України в 2008-2011 рр.

Найменування показників	Значення показників			
	2008р.	2009р.	2010р.	9 міс.2011р.
Кількість страховиків	469	450	456	445
у т.ч. страховики, які мають право на страхування життя	72	72	67	65
Обсяг оплачених статутних фондів, млн.грн.	13 206,4	14 876,0	14 429,2	13 728,6
Обсяг сформованих страхових резервів, млн.грн.	10 904,1	10 141,3	11 371,8	11 223,6
Загальна сума активів, млн.грн.	41 930,5	41 970,1	45 234,6	45 248,5
Валові страхові премії, млн.грн.	24 008,6	20 442,1	23 081,7	16 430,3
Чисті страхові премії, млн.грн.	15 981,8	12 658,0	13 327,7	12 641,5
Валові страхові виплати, млн.грн.	7 050,7	6 737,2	6 104,6	3 482,2
Рівень валових виплат,%	29,4	33,0	26,4	21,2
Рівень чистих виплат,%	40,9	50,0	44,2	26,9

Джерело: складено автором на основі джерела [4]

Основним фактором росту валових страхових премій у порівнянні з 2009р.стало збільшення обсягу внутрішнього перестраховування. За 9 місяців 2011р. валові страхові премії досягли рівня 2010р. тільки на 71,2 %, а чисті страхові премії – на 94,9 %. Частина чистих страхових премій у складі валових за 2008-2010р.р. зменшувалася з 66,6% у 2008р., до 61,9% - у 2009р. і до 57,7 %5 - у 2010р. У 2010р. спостерігався ріст премій по майнових видах страхування: страхування вантажів і багажу, страхування від вогневих ризиків, страхування майна. Істотно зменшилися обсяги автостраховування і страхування кредитів. Валові страхові виплати за 2008-2009р.р. зменшилися: в 2009р. на 4,4%, в 2010р. – на 9,4 %. За 9 місяців 2011р. валові страхові виплати досягли рівня 2010р. тільки на 57 %.

Низький рівень страхових виплат негативно впливає на імідж вітчизняних страхових компаній та ринку загалом, адже посилює недовіру з боку страхувальника, і над цією проблемою варто працювати усім суб'єктам ринку. Причинами низького рівня страхових виплат в Україні служать: непоінформованість власників полісів з питання своїх прав; необгрунтоване завищення страховими компаніями розмірів страхових тарифів; відмова страховиків розробляти й виводити на ринок нові продукти, які мають досить високий ступінь ризику, порівняно з вже наявними; низький розвиток класичного страхування; невиконання окремими страховиками взятих зобов'язань перед страхувальниками [7].

Незважаючи на зменшення кількості страховиків обсяг оплачених статутних фондів у 2009р. по відношенню до 2008 р. збільшився на 11,3 %, а у 2010р. незначно зменшився – на 3%. За 9 місяців 2011р. цей показник досяг рівня 2009р. на 95%. У майбутньому обсяг уставних фондів буде збільшуватися. Цьому буде сприяти: по-перше, виконання вимог страхового законодавства щодо мінімально сплаченого статутного фонду; по-друге, привабливість для інвестування страхового ринку як галузі, що динамічно розвивається; по-третє, усвідомлення страховиками необхідності збільшити фінансову потужність для безумовного виконання страхових зобов'язань [4].

Обсяг сформованих страхових резервів у 2009р. по відношенню до 2008р. зменшився на 7% , але у 2010р. цей показник перевищив рівень 2008р., а за 9 місяців 2011р. вже досяг майже 99% рівня 2010 року. Загальна сума активів протягом 2008-2010р.р. збільшувалася, а за 9 місяців 2011р. перевищила рівень 2010р. Незважаючи на збільшення активів страхових компаній низька капіталізація для вітчизняного страхового ринку залишається однією з основних проблем. На сьогодні ринок недокапіталізований, як мінімум, на 50-60% від наявних капіталів компанії [8].

Також до проблем, які, на наш погляд, стримують розвиток страхування в Україні належать: негативна історія страхування в Україні в пострадянський період; нестабільність політичної ситуації; відсутність надійних інвестиційних інструментів, а також відсутність гарантій збереження вкладених коштів; зміни в соціальній сфері, що у силу своєї невизначеності у цей час стримують розвиток страхування; нестійкість національної валюти; відсутність вільних коштів у підприємств і населення; низька страхова культура населення, страхових посередників і деяких страховиків; суперечливе страхове законодавство; недостатня місткість страхового ринку; незначна клієнтська база страховиків, а також зосередження страхової діяльності переважно на майновому страхуванні юридичних осіб; нерозвиненість довгострокового страхування життя, недержавного пенсійного забезпечення та відсутність правового регулювання діяльності страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування; використання страхового ринку суб'єктами господарювання для витоку

коштів за кордон, тощо. Фінансова криза змусила українських страховиків переглянути стратегії свого розвитку; скорочувати кількість кадрів; шукати нові ринкові ніши, пропонувати нові продукти, послуги і рівень сервісу; скорочувати витрати, оскільки велика кількість компаній зіткнулися з браком ліквідності: на хвилі бурхливого зростання ринку в попередні роки вони приділяли недостатню увагу формуванню резервів і зараз, зважаючи на істотне падіння об'ємів продажів, відчують дефіцит коштів для покриття своїх зобов'язань. Невеликі страхові компанії, які не бачать свого майбутнього, звертаються до великих гравців страхового ринку, що приводить до створення "Страхових груп".

Після стабілізації ситуації на фінансових ринках на страховому ринку залишаються сильні компанії, які при сприятливій загальноекономічній ситуації швидко відновлять темпи зростання ринку. Таким чином, у процесі розвитку страхового ринку України можна виділити кілька етапів, кожний з яких характеризується відповідним рівнем розвитку законодавчого і державного регулювання, рівнем економічних показників, видами страхових продуктів і ін.

Результати дослідження показали, що вітчизняний страховий ринок є найбільш динамічно зростаючим серед фінансових ринків, крім банківського сектора. Особливо швидкими темпами розвивався страховий ринок у передкризовий період. Фінансова криза значно погіршила стан українського страхового ринку, темпи зростання показників сповільнилися, а за такими показниками, як страхові виплати і страхові премії, зменшилися.

Під впливом розвитку ринкових відносин і наслідків фінансової кризи змінюється характер страхової діяльності, що проявляється в появі нових і розвитку вже існуючих видів страхування, збільшенні кількості стабільно функціонуючих страхових компаній, підвищенні їхньої капіталізації, самоорганізації вітчизняного страхового бізнесу.

Для забезпечення подальшого розвитку національного страхового ринку, необхідно:

удосконалити правові засади захисту прав споживачів страхових послуг;

удосконалити порядок ліцензування діяльності страховиків;

підвищити вимоги до джерел формування статутного капіталу страховиків;

удосконалити проведення аналізу статистичної інформації із страхування та звітності страховиків і страхових посередників;

сприяти розвитку довгострокового страхування життя, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення та врегулювання діяльності страховиків у сфері обов'язкового медичного страхування;

підвищити рівень капіталізації страховиків, їх фінансової надійності та платоспроможності.

Підводячи підсумки, можна сказати, що темпи зростання українського страхового ринку продовжують відставати від росту економіки, а його частка у ВВП є незначною. Але вітчизняний страховий ринок має великий потенціал розвитку, частка страхового ринку України в загальноєвропейському обсязі страхових послуг незначна, тому важливим є створення нових можливостей у розвитку страхового бізнесу.

Література

- 1.Базилевич В.Д. «Страхова справа» [Текст] / В.Д. Базилевич.- [2-ге вид., перероб. і доп.]. - К.: Т-во «Знання», КОО, 2002р. – 203с.
2. Левочкин С. Финансовая инфраструктура рыночной экономики: концептуальные подходы /С. Левочкин, В.Опарин, В. Федосов // Экономика Украины. – 2008.- №11.-С.57-71.
3. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ufin.com.ua/strah-gynok.htm>
4. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/>
5. Залетов А.Н. «Страхование в Украине» [Текст] / А.Н. Залетов [Под ред. док. эконом. наук О.А.Слюсаренко]. - К.: Международная агенция «BeeZone», 2002.- 452с.
- 6.Горовец Н.А. Основные тенденции развития страхового рынка Украины / Н.А. Горовец. - Культура народов причерноморья. 2007. - №103. – С. 215-219с.
7. Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського: : [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/19_2/246_Muzyka_19_2.pdf
8. Коваль В.В. Перспективи розвитку страхового ринку в Україні [Електронний ресурс] / В. В. Коваль, В. М. Бондаренко. – Режим доступу: <http://intkonf.org/>

Рецензент д.е.н., професор В.В. Ченурко